

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ
ΙΝΣΤΙΤΟΥΤΟ ΕΡΕΥΝΩΝ ΝΕΟΛΟΓΙΚΩΝ
ΕΡΓΑΣΤΗΡΙΟ ΕΡΕΥΝΩΝ ΝΕΟΛΟΓΙΚΩΝ
ΔΙΕΥΘΥΝΤΗΣ: ΑΝΚΑΘΗΤΗΣ ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΣ

ΙΔΡΥΤΗΣ : ΓΡΗΓΟΡΙΟΣ ΞΕΝΟΠΟΥΛΟΣ
ΔΙΕΥΘΥΝΤΗΣ : ΠΕΤΡΟΣ ΧΑΡΗΣ

ΤΟΜΟΣ ΠΕΝΤΗΚΟΣΤΟΣ ΔΕΥΤΕΡΟΣ
ΙΟΥΛΙΟΣ – ΔΕΚΕΜΒΡΙΟΣ
1952

Ε.Υ.Δ. ΤΗΣ Κ.Ε.Π.
ΙΩΑΝΝΙΝΑ 2008

Ο ΣΙΚΕΛΙΑΝΟΣ ΚΑΙ Ο ΑΡΧΑΙΟΣ ΜΥΘΟΣ

I

Ἐάν υπάρχει ποιητής στή νεώτερη Ἑλλάδα, πού ἀναζωογόνησε στήν ποίησή του τόν ἀρχαῖο μῦθο, αὐτός εἶναι ὁ Ἄγγελος Σικελιανός. Ὁλη ἡ ἀρχαία ἑλληνική μυθολογία ἀνανεώνεται στούς στίχους του. Δράση καί πάθη θεῶν ἀναζήτησε γιά νά τά μεταφέρει ἀκριβῶς στήν ἀνθρώπινη δράση καί σ' ἀνθρώπινα πάθη. Θά βροῦμε συχνά τήν ἐναλλαγὴ θεῶν καί ἀνθρώπων σέ ὅλο τὸ ἔργο του, ὅπως λ.χ. στὸν «Δελφικὸ Ὑμνο».

Μαζὶ μὲ τὰ βιώματα τῆς ψυχῆς του, τὰ φαινόμενα τῆς φύσεως καί τὰ ὄντα τῆς παρέχουν ὕλικό, πού γονιμοποιεῖ τὴ μυθολογική φαντασία τοῦ Σικελιανοῦ, ἡ ὁποία πολλές φορές δὲν χαλιναγωγεῖται ἀπὸ κανένα δέος.

Τὸν μῦθο ὁ Σικελιανός τὸν εἶδε σάν ἓνα τρόπο ἐκφράσεως ψυχικοῦ περιεχομένου. Μὲ τὸν μῦθο ἐπιδιώκει κάθε φορά νά καταστήσει ἔμψυχο τὸ ἄψυχο.

Τὸν σχετίζει τὸν μῦθο πρὸς τὴ μεταφυσική καί πρὸς τὴν ἱστορία. Μάλιστα ἐπειδὴ ἡ μυθική συνείδηση στήν ποίησή του εἶναι ἀσυναγώνιστη, ἀκόμα καί σ' ἱστορικά γεγονότα δείχνει τὴν ἐπίδραση, κατὰ ἓνα τρόπο, τοῦ μύθου.

Ἐπίσης, ἀξιοπαρατήρητο εἶναι ὅτι δίνει θρησκευτικὸ περιεχόμενο σ' ἑκατοντάδες μυθικές μορφές, πού εἰσάγει στὸ ἔργο του, καθὼς καί ὅτι παίζουν σημαντικό ρόλο στήν ποίησή του ἡ θρησκευτικὴ τελετὴ καί ἡ λατρεία.

Ὅλα τὰ εἶδη τῶν μύθων ὑπάρχουν στήν ποίηση τοῦ Σικελιανοῦ. Καί οἱ κοσμολογικοί, πού συνδέονται μὲ τὴ γένεση τοῦ κόσμου καί οἱ θεογονικοί, πού εἶναι ἱστορίες τῶν θεῶν καί οἱ σωτηριολογικοί, πού φανερώνουν ὡς λυτρωτὲς τοὺς θεοὺς τῆς βλαστήσεως καί οἱ αἰτιολογικοί, πού ἐξηγοῦν ὀρισμένο τύπο λατρείας. Ὁ «Πρόλογος στὴ Ζωὴ» εἶναι ἀκριβῶς συναρμογὴ τέτοιων μύθων ἀπὸ τὴν ἀρχὴ ἕως τὸ τέλος.

Ἡ μυθολογία τῆς ἑλληνικῆς γῆς καί τῆς ἑλληνικῆς φυλῆς ζῆ στὸν Σικελιανό. Τὸ λυκαυγὲς τῆς ἱστορίας μας. Ἐχομε τὴν ἐντύπωση πὼς ἡ ποίηση τοῦ Σικελιανοῦ προσφέρεται μὲ σοφία γιά τὴν ψυχο-

λογικὴ ἔρευνα τοῦ περιεχομένου τῶν μύθων, ὅπως στοὺς μεγάλους ποιητὲς συμβαίνει αὐτό, κι' ὅπως ἀπασχόλησε τοὺς φιλοσόφους καί τοὺς ἱστορικοὺς ἢ τέτοια ἀναζήτηση.

Μιά πολὺ βιαστικὴ ἀναδρομὴ στήν ποίηση τοῦ Σικελιανοῦ πείθει ἀμέσως γιά τὴν ἔκταση πού ἔχει ὁ μῦθος στὸ ἔργο του, πού εἶναι ἀξεχώριστος ἀπὸ τὴν ἔμπνευσή του καί ἀπὸ τὸ νόημα τῶν στίχων του.

Στὸν «Ἀλαφροῖσκιωτο» (1909) βρίσκουμε πολλοὺς ἀρχαίους μύθους συμπλεγμένους μὲ σύγχρονους λαϊκοὺς θρύλους.

Στὴ «Θεσσαλία» (1910) ὁ Φοῖβος, ὁ Ἀχιλλέας, ὁ Κένταυρος Χείρων.

Στὸν «Διθύραμβο» (1913) ἡ Ἰφιγένεια, ἡ Μακαρία, ἡ Εὐάδνη, ὁ Πενθέας.

Ὁ «Πρόλογος στὴ Ζωὴ» (1915 - 1917) εἶναι ἡ ἀποθέωση τῶν ἀρχαίων μύθων καί τῶν νέων δοξασιῶν. Ἀναφερόμαστε μόνο σὲ κάποια τμήματα ἀπὸ τοὺς πέντε τόμους τοῦ ποιήματος. Α'. Ἡ Συνείδηση τῆς Γῆς μου (I. Ταξιδεύω μὲ τὸν Διόνυσο, V. Ἡρακλῆς). Β'. Ἡ Συνείδηση τῆς Φυλῆς μου (II. Ὑμνος στὴν Ὀρθία Ἀρτέμιδα, III. Κρυφὴ Ἰλιάδα). Γ'. Ἡ Συνείδηση τῆς Γυναίκας (V. Διοτίμα, VI. Ἡ Ἐστιάδα). Δ'. Ἡ Συνείδηση τῆς Πίστης (II. Θεογονία, VI. Διόνυσος - Ἰησοῦς). Ε'. Ἡ Συνείδηση τῆς Προσωπικῆς Δημιουργίας (III. Ἀπόλλων Διονυσόδοτος, VI. Τὸ Κατορθωμένο Σῶμα).

Ὁ ἀρχαῖος μῦθος ἐξ ἄλλου ἀναπτύσσεται τέλεια στὴ δραματικὴ δράση τῶν τραγωδιῶν τοῦ Σικελιανοῦ. Στὸν «Δαίδαλο στὴν Κρήτη», στὴ «Σίβυλλα», στὸν «Ἀσκληπιός», καθὼς καί στὸν «Διθύραμβο τοῦ Ρόδου», τὸ βλέπουμε αὐτό. Ἐπίσης καί στὸν «Θάνατο τοῦ Διγενῆ» ἔχομε τὸν μεσαιωνικὸ μῦθο. Ὁ ποιητὴς ἐδῶ δοκιμάζει τὴν ἀνανέωση τοῦ μύθου σὲ μεταγενέστερο ἔπος. Στὸν «Χριστὸ στὴ Ρώμη» ὁ μῦθος γίνεται ἰδιότυπος, ἀπὸ τὴ φύση τοῦ θέματος.

Μικρότερη εἶναι ἡ παρεμβολὴ τοῦ μύθου σ' ἑκατοντάδες ποιήματα τοῦ Σικελιανοῦ μὲ χριστιανικὸ περιεχόμενο. Γιατί μιά καί ὑπάρχει χριστιανικὸ θέμα, συμβαίνει πλήρως ἡ διάλυση ὄχι τοῦ ἀρχαίου μύθου μόνο, ἀλλὰ

καὶ τοῦ μύθου γενικά, ἀφοῦ σὰ τέτοια ποιήματα ἐπικρατεῖ ἡ συνείδηση τῆς ἀπόλυτης ὑπερβατικότητος τοῦ Θεοῦ, ποῦ ἐδημιούργησε ὁ Χριστιανισμὸς. Παράδειγμα ἢ «Μήτηρ Θεοῦ» (1917—1918).

Τὴ μετάβαση ἀπὸ τὸν ἀρχαῖο μῦθο στὸ χριστιανικὸ κήρυγμα τὴ διαπιστώνουμε στὸ «Πάσχα τῶν Ἑλλήνων», ὅπου σὰ τρία πρῶτα τμήματα (I. Οἱ Καθαρμοί,

Θὰ προβοῦμε—γιὰ τὴν ἐπαλήθευση τῶν ἰσχυρισμῶν μας—στὴν ἀνάλυση ὀκτώ χαρακτηριστικῶν ποιημάτων τοῦ Σικελιανοῦ, ποῦ διαπρτίζονται κυριολεκτικὰ ἀπὸ τὸν ἀρχαῖο μῦθο, καὶ τὰ ὁποῖα ὑπάγονται σὲ μιὰν ομάδα 21 ποιημάτων μὲ τὸν γενικὸ τίτλο «Ἀφροδίτης Οὐρανίας».

Τὰ ποιήματα αὐτὰ δημοσιεύτηκαν ἀπὸ τὸν ἴδιον ποιητὴ, τὰ 2 πρῶτα σὰ 1914, τὰ 4 ἐπόμενα σὰ 1915, τὸ προτελευταῖο σὰ 1919 καὶ τὸ τελευταῖο σὰ 1929. Ἀκολουθοῦμε ἐδῶ ὄχι τὴ σειρά, μὲ τὴν ὁποία τὰ ταξινομεῖ ὁ ποιητὴς στὸν Α' τόμο τοῦ «Λυρικοῦ Βίου» (1946), ἀλλὰ ὅπως χρονολογικὰ παρουσιάστηκαν. Διαλέγουμε τὰ ὀκτώ αὐτὰ ποιήματα, κυριώτερα βέβαια ἀπὸ τὸ περιεχόμενό τους ποῦ ἀνάγεται στὸν ἀρχαῖο μῦθο, ἀλλὰ καὶ γιατί ἔχουν κάποια ἐνότητα μεταξὺ τους, ποῦ τὴν ἐπιτείνει μάλιστα μιὰ μετρικὴ ὁμοιομορφία. Οἱ στίχοι εἶναι ὄλοι ἰαμβικοί. Ἡ βάση τοῦ 1ου καὶ 3ου στίχου κάθε στροφῆς εἶναι ὁ ἰαμβικός 15σύλλαβος, μὲ τὴν ἐλευθερίαν ν' ἀπλωθεῖ σὲ 16σύλλαβο δεξύτονον ἢ προπαροξύτονον ἢ καὶ νὰ χάσει μιὰ συλλαβὴ καὶ νὰ γίνῃ 14σύλλαβος. Ὁ 2ος καὶ ὁ 4ος εἶναι μικροὶ ἰαμβικοὶ στίχοι, ποῦ πάντοτε ὁμοιοκαταληκτοῦν, καὶ ποικίλουν ἀπὸ τὸν 3σύλλαβο ἕως τὸν 11σύλλαβο.

Ἀνήκουν στὴν πρώτη ποίηση τοῦ Σικελιανοῦ, τὴ μουσικώτερη, τὴ συμμετρικώτερη, ἐνῶ ἡ μεταγενέστερη, ἡ τελευταία, εἶναι πιὸ μεστή ἀπὸ στοχασμό, ὁ ποιητὴς κομίζει συμπυκνωμένη τὴν πείρα τῆς ζωῆς. Ἀπὸ τὰ 8 αὐτὰ ποιήματα, τὰ 6 ἔχουν τίτλο κύριο ὄνομα. Δὲν εἶναι ἀπλὲς ἀναπολήσεις τὰ ποιήματα αὐτά. Τὰ διακρίνει ἕνα πλαστικὸ ἔνστικτο. Ὁ ἀρχαῖος μῦθος εἶναι παντοῦ. Τὸν δικαιοῦνει ὁμῶς, ὡς πνευματικὸ αἶτημα, ἡ συνεχὴς ἐνέργεια τῆς ψυχῆς.

Θ' ἀνακαλύψουμε καὶ σὰ ποιήματα αὐτὰ—ὅπως σὲ ὅλη τὴν ποίηση τοῦ Σικελιανοῦ—ἕναν ἐκτεταμένον ὑποκειμενικὸ ψυχισμό, ποῦ δὲν εἶναι αὐθαίρετος. Ὑπερβαίνει διαρκῶς ὁ Σικελιανὸς τὴν ἐμπειρία καὶ φτάνει στὴν ἰδέαν. Ἐτσι τὰ ποιήματα αὐτὰ, ἐνῶ εἶναι ἀποκρυσταλλώσεις τῆς ἰδίας διαθέσεως τοῦ ποιητῆ, μᾶς δίνουν ὡς τόσο τὴν ἐντύπωση ὅτι ὁ ποιητὴς τεν-

II. Ὁ ὕμνος στὴν Ἑλένη, III. Τὸ τραγοῦδι τῶν Ἀργοναυτῶν) ἀναπνέει ὁ ἀρχαῖος μῦθος, ἐνῶ τὰ ἐπόμενα τμήματα (IV. Πέμπτο Ἐθαγγέλιο, V. Ἡ φυγὴ, VI. Στὸν ξενῶνα τῆς Βηθλεέμ, VII. Ἡ Γέννηση, VIII. Ὁ Δωδεκαετής, IX. Ὁ Ἰησοῦς στὴ Βηθλεέμ, X. Μαγδαληνὴ, XI. Ὑμνος στὴν Παναγία) εἶναι ἐξιστόρηση τῆς ἐπίγειας ζωῆς τοῦ Χριστοῦ.

II

τῶνει κάποιες μυστικὲς κεραῖες τοῦ εἶναι πρὸς «κοσμικούς», ὅπως τοὺς ὀνομάζει σὲ πολλὰ μελετήματά του, σκοπούς. Ἄς ἰδοῦμε ἀπὸ κοντὰ αὐτὰ τὰ 8 ποιήματα:

1. Ὁ «Παντάρκης» εἶναι ἕνα ἀπὸ τὰ ποιήματα, σὰ ὁποῖα ὁ ποιητὴς ὄχι μόνον συλλαμβάνει τὸν φυσικὸ κόσμον, ἀλλὰ καὶ περισσότερο τὸν γεύεται. Ἀναφέρεται στὸν ἔφηβο Παντάρκη, τὸν ὁποῖο ὁ Φειδίας εἶχε ἀπεικονίσει ἀνάμεσα σὲ ἄλλες πλαστικὲς παραστάσεις τοῦ θρόνου τοῦ ἀγάλματος τοῦ Ὀλύμπιου Δία. Ὁ Παντάρκης ἐνίκησε σὲ παιδικοὺς ἀγῶνες τῆς Ὀλυμπίας σὰ 437 π. Χ. Ὁ Πausanias σὰ «Ἡλειακά» ἀναφέρει ὅτι ἐπίσης ἐνίκησε καὶ σὲ ἵπποδρομίας.

Στὸ ποίημα παρουσιάζεται ὁ Φειδίας νὰ ἐργάζεται στὴν Ὀλυμπία—στὴν ὁποία ἔμεινε πολλὰ χρόνια—γιὰ τὸ ἀριστοῦργημά του, τὸν Ὀλύμπιο Δία, ποῦ ὀψώθηκε ἀπὸ τὸν καλλιτέχνη σ' ἕναν ὑποδειγματικὸ τύπον. Φαντάζεται ὁ Σικελιανὸς τὸν Φειδία τὴν ὥρα ποῦ βλέπει τὸν ὄμορφον Παντάρκη, κι' ἐμπνέεται ἀπὸ τὴ θεωρία του, σὲ ἔργαστήρι του, ποῦ εἶναι τὸ γνωστὸ ἀρχαῖο κτίσμα πρὸς τὰ δυτικά του τείχους τῆς Ἄλτεως, ὅπου ἀργότερα κατασκευάστηκε βυζαντινὸς ναός. Ὁ Pausanias γράφει: «Ἔστι δὲ οἶκημα ἐκτὸς τῆς Ἄλτεως, καλεῖται δὲ ἐργαστήριον Φειδίου, καὶ ὁ Φειδίας καθ' ἕνα ἑκάστον τοῦ ἀγάλματος ἐνταῦθα εἰργάζετο» («Ἡλειακά», Α', 15, 1). Κι' ἄλλοῦ: «Τὸν δὲ αὐτὸν ταινία τὴν κεφαλὴν ἀναδούμενον εἰκέναι τὸ εἶδος Παντάρκει λέγουσι, μεῖράκιον δὲ Ἡλείον τὸν Παντάρκην παιδικά εἶναι τοῦ Φειδίου' ἀνείλετο δὲ καὶ ἐν παισὶν ὁ Παντάρκης πάλης νίκην Ὀλυμπιάδι ἕκτη πρὸς ταῖς ὀγδοήκοντα» («Ἡλειακά», Α', 11, 3).

Ἀρχίζει ὁ Σικελιανὸς μὲ μιὰ περιγραφή τῆς Ὀλυμπίας. Ὁ λόφος τοῦ Κρονίου, οἱ ναοί, τὰ πεῦκα, τὰ μύρα τῶν ἀνέμων, σὰ πέντε πρῶτα τετράστιχα τοῦ ποιήματος συναγωνίζονται γιὰ νὰ ζωντανέψουν τὸ ξεχωριστὸ θέλημα τοῦ τοπίου, καθὼς περιγράφονται ἀπὸ τὸν ποιητὴ.

Στὰ τετράστιχα 6ο καὶ 7ο εἰσάγεται ὁ ἔφηβος σὲ τὸ ποίημα, σὲ ὅλη τὴν ἀλκὴν του. Παρακάτω ἕνα ἰσχυρότατο βέλος ἀίσθη-

πρῶτες 10 εἶναι ἡ ἐντύπωση ἀπὸ τὸ τραγοῦδι τῆς νύμφης, οἱ ἐπόμενες 13 εἶναι σὲ εἰσαγωγικά τὸ ἴδιο τὸ τραγοῦδι τῆς θεᾶς, καὶ ἡ τελευταία στροφή εἶναι ἡ κατακλείδα τοῦ ποιήματος.

«Μυθολογεύει» ὁ Σικελιανός — γιὰ νὰ μεταχειριστῶ τὸ δμηρικό ρῆμα — στὸ ποίημα αὐτό. Ἡ ἀληθινὴ τέχνη ἀπὸ τὸν μῦθο πηγάζει. Γιατί ὁ μῦθος γεννήθηκε στὴ σφαῖρα ἐνὸς δλόκληρου πολιτισμοῦ. Συνυπάρχουν πολιτισμὸς καὶ μῦθος, ὁ ὁποῖος εἶναι ἀνάμεσα στὴ ζωὴ τῆς ἀλήθειας καὶ στὴ ζωὴ τοῦ φανταστικοῦ. Ἄλλωστε καὶ τῶν ἡρώων ἡ ἀγωνιστικὴ γίνεται νοητὴ ὡς μῦθος. Γι' αὐτὸ διαλέγει ὁ Σικελιανός τὸ τραγοῦδι τῆς Καλυψῶς: εἶναι μιὰ ἀγγελία πού προέρχεται ἀπὸ μιὰ κίνηση τῆς μυθικῆς ψυχῆς.

Τὸ τραγοῦδι τῆς νύμφης ἀρχίζει, στὸ 11ο τετράστιχο:

«Λαμπρὸ θνητέ, σὲ χαιρετῶ...

... δὲ χάρηκες μ' ἐλεύτερη καρδιά, μὲ ἀστρίτη μάτι,
τὴ θεϊκὴ μου ὀρμή,
πού ὡς κύμα ἐγγίστρα ἀπάνω σου, κι' ἡ νοσταλγία
γιὰ μιὰς θνητῆς κορμὶ: [σ' ἐπάτει

Τὸν «λαμπρὸ θνητὸ» τοῦ Σικελιανοῦ, «βροτὸν ἄνδρα» τὸν ὀνομάζει ἡ Καλυψῶ (Ὁδύσσεια, ε 129). Τὸ «Τραγοῦδι τῆς Καλυψῶς», ὅπως ὅλη ἡ σειρά τῶν ποιημάτων τοῦ Σικελιανοῦ, εἶναι ὁ μῦθος στὴν ἀρχή του: ὅταν ἀπευθυνόταν στὸ ἄτομο, προτοῦ ὑπάρξει ὁ λαός. Τὸ ἄτομο αὐτὸ θὰ τὸ βροῦμε ἀργότερα νὰ τὸ κατατάσσει ὁ Σικελιανός στὸν λαό. Ἄλλὰ ὁ λαός αὐτός ποτέ στὰ ποιήματα τοῦ Σικελιανοῦ δὲν εἶναι στὸ χαμηλὸ ἐπίπεδο τῆς μάζας, στὸ ἐπίπεδο δηλαδὴ ἐκεῖνο πού δὲν μπορεῖ νὰ γεννηθεῖ ἱστορία καὶ πού οὔτε νόμοι ἰσχύουν. Ἄλλωστε ἡ γλώσσα, ἡ ἱστορία, τὰ ἦθη, τὸ δίκαιο, αὐτὰ ξεχωρίζουν τὸν λαό ἀπὸ τὴ μάζα.

Ὅλο τὸ ποίημα φαίνεται νὰ πηγάζει ἀπὸ τὴ μνήμη τῆς φρενιτιδᾶς. Αὐτὴ τὴν ἀγαλλίαση, τὸν παραμερισμὸ τῆς φρονήσεως, τὴν πλημμύρα τῆς παραφροσύνης, αὐτὴ τὴν ἐξουθένωση κάθε δισταγμοῦ, κηρύσσει τὸ τραγοῦδι τῆς νύμφης. Ὁ Ὅμηρος τὸ εἶπε αὐτὸ (Ὁδύσσεια, ε 227):

τερπέσθην φιλότῃτι, παρ' ἀλλήλοισι μένοντες.

Ὁ Σικελιανός στὸ στόμα τῆς νύμφης ἔχει ἔτσι τὴν κορύφωση τῆς ἐπιθυμίας:

νὰ σὲ ποτίσει ἀθάνατη κι' ἀστέρευτη μιὰ νιότη
τῆς σάρκας μου· ἢ ἀφή.

Μὲ μιὰ λέξη μᾶς τὸ πληροφόρησε τὸ τραγοῦδι τῆς νύμφης ὁ Ὅμηρος (Ὁδύσσεια, ε 61):

ἢ δ' ἐνδον ἀοιδιάζουσα.

Καὶ σταμάτησε ἐδῶ.

Ὁ Σικελιανός πῆρε στὴν ἐποχὴ μας τὸ σύμβολο τῆς μυθοπλαστικῆς τάσεως τοῦ ἀνθρώπου καὶ δὲν τὸ ἔφτασε μὲ τὸ νοῦ του «δι' ἀφαιρέσεως». Βρῆκε αὐτὸ πού ἐγκατέλειψε ἀνείπωτο ὁ Ὅμηρος, κι' ἔδωσε ψυχὴ στὸν μῦθο, καὶ μὲ αὐτὴ ἐξέφρασε τὸ τραγοῦδι τῆς νύμφης.

Πότε τραγουδήθηκε ἀπὸ τὴν Καλυψῶ αὐτὸ τὸ τραγοῦδι; Ποτέ. Ἄλλὰ τί ἄλλο εἶναι ὁ λόγος παρὰ ἕνας μυστικισμὸς, πού ὁ ποιητὴς τὸν προβάλλει πέρ' ἀπὸ τὸν χρόνο καὶ πέρ' ἀπὸ τὴν ὑπόσταση. Ἡ νύμφη ἐκεῖνη τῆς Ὠγυγίας, πού ὕφαινε καὶ τραγουδοῦσε, εἶχε τὴ δύναμη νὰ κάνει τοὺς θνητοὺς ἀθάνατους. Ἔτσι τὴ φαντάστηκε καὶ ὁ Σικελιανός στὸ τραγοῦδι τῆς, πού τις στροφές τις δικές του τις ἔφερε στὰ χεῖλη τῆς. Τὴν εἶδε στὶς στιγμές, πού ἔκανε τὸν ἄθλο τῆς: νὰ θέλει νὰ ὑποτάξει τὴ ζωὴ στὸν μῦθο. Αὐτὴ εἶναι καὶ ἡ φροντίδα τοῦ ποιητῆ: νὰ τρέμει μήπως γίνεῖ τὸ ἀντίθετο. Μήπως ὁ μῦθος ὑποταχθεῖ στὴ ζωὴ.

4. Ὁ «Γιάννης Κήτης» εἶναι ἐλεγείο στὸν ἀγγλο ποιητὴ τοῦ 19' αἰῶνα—κι' ἀφορμὴ του ὑπῆρξε ἡ ἐπίσκεψη τοῦ Σικελιανοῦ στὸν τάφο του στὴ Ρώμη. Ὅταν διαβάζουμε τὸ ποίημα ξεχνᾶμε τὸν χῶρο τοῦ κοιμητηριοῦ, γιατί ὁ ποιητὴς μᾶς περνᾶ, χωρὶς δέος, στὸ ὕψος τοῦ θανάτου. Εἰσβάλλει ἡ εὐαισθησία ἐκεῖ πού ἡ ρωμαλεότητα σφύζει.

Τὸ ποίημα ἀποτελεῖται ἀπὸ 16 τετράστιχα. Τὰ 12 πρῶτα ἀναφέρονται στὴν Ὁδύσσεια, ἐνῶ τὰ 4 τελευταῖα ἀφιερῶνει ὁ ποιητὴς ἀποκλειστικά στὸν Κήτης.

Γιατί διαλέγει ὁ ποιητὴς τὸ ταξίδι τοῦ Τηλέμαχου καὶ τοῦ Μέντορα στὴν Πύλο καὶ κατόπι τοῦ Τηλέμαχου καὶ τοῦ Πεισίστρατου, τοῦ γιοῦ τοῦ Νέστορα, στὴ Σπάρτη; Ἡ ἐξήγηση εἶν' εὐκολὴ: ὁ Κήτης εἶναι ὁ ποιητὴς, πού ἡ πλαστικὴ του ἰκανότητα ἀγκάλιασε ἀρχαῖα θέματα, πού συνδέεσε τὴν ἀγγλικὴ ρομαντικὴ διάθεση μὲ τὴν εὐγένεια τοῦ κλασσικοῦ ποιητικοῦ ἰδεώδους.

Τὸ ποίημα αὐτὸ δὲν τὸ θαυμάζουμε σὰ θεατὸς τῆς φαντασίας, ἀλλὰ σὰ μέτοχοι. Ζωγραφικὸς δραματιστὴς ὁ Σικελιανός, πού δὲν φαντασιοκοπεῖ ἄσκοπα, μὲ τὸ πνεῦμα—πού δὲν εἶναι γι' αὐτὸν νοητὸς τύπος ἢ ἀπλὴ ἐννοια—φέρνει σ' ἐμᾶς ὀλόκληρο τὸν πολὺκλαδο κισσὸ τοῦ ἑλληνικοῦ λόγου.

Θὰ σταθοῦμε σὲ κάποιες ἀντιστοιχίες τῆς Ὁδύσσειας καὶ τοῦ ποιήματος. Στὸν Σικελιανό:

πρὸς τὰ θρονιά νὰ βαίνομε τὰ πέτρινα, ὅπου ὁ καιρὸς
κι' ὁ λαός ἐκάμαν λεία,

τὸν ἄντρα ν' ἀντικρύσομε, πού καὶ στὴν τρίτη γενεάν
ἀτάραχα, ἐκυβέρνα...

Στὴν Ὀδύσσεια, γ 31-32:

Ἴξον δ' ἐς Πυλίων ἀνδρῶν ἀγυρὶν τε καὶ ἔδρας
 ἔνθ' ἄρα Νέστορ ἦτο σὺν υἰάσιν...

Οἱ στίχοι, ποὺ ἀναφέρονται στὶς τρεῖς κό-
 ρες τοῦ Νέστορα:

ν' ἀκούσσουμε τὴ μιὰ κραυγὴ, ποὺ ἀβρανεῖ οἱ τρεῖς
 σὰ βοῦίσε τὸ πελέκι (κόρες του

εἶναι στοὺς στίχους τῆς Ὀδύσσειας, γ
 450-451):

αἱ δ' ὀλόλυξαν
 θυγατέρες...

Οἱ στίχοι τῆς δευτέρας στροφῆς ποὺ ἀφοροῦν
 τὴν Πολυκάστη, τὴ θυγατέρα τοῦ Νέστο-
 ρα, ποὺ βοήθησε τὸν Τηλέμαχο στὸ λου-
 τρὸ του:

Τ' ἀπάρθενό σου τὸ λουτρὸ σὺν ἀδερφή τὸν ἀδερφὸ
 ἢ ἀγάπη μου λογιάσθη,
 σὺντας χυμὸν θά σ' ἔλουζε καὶ μ' ὁμορφο θά σ' ἔντυνε
 χιτῶνα ἢ Πολυκάστη

εἶναι ἀπήχηση ἐπίσης ἀπὸ τὸν Ὅμηρο
 (Ὀδύσσεια, ε 464-467):

Τόφρα δὲ Τηλέμαχον λουσοεν καλὴ Πολυκάστη,
 Νέστορος ὀπλοτάτη θυγάτηρ Νηληιάδαο.
 Αὐτὰρ ἐπεὶ λουσέν τε καὶ ἔχρισεν λίπ' ἐλαίῳ,
 ἀμφὶ δὲ μιν φάρος καλὸν βάλεν ἠδὲ χιτῶνα.

Οἱ στίχοι τοῦ Σικελιανοῦ:

τὴν ὥρα νὰ μὴ χάνομε, ζεμένον ἀφοῦ προσδοκάει
 τὸ φωτεινὸν ἀμάξι·

νὰ κυβερνάμε τ' ἀλογα ὅπου ὄλο σειοῦνε τὸ ζυγὸ
 σὸ 'να καὶ στ' ἄλλο πλάϊ

εἶναι ἀπὸ τὴν ὁμηρικὴ διήγηση γιὰ τὸ τά-
 ξιδι τοῦ Τηλέμαχου καὶ τοῦ Πεισίστρατου
 ἀπὸ τὴν Πύλο στὴ Σπάρτη (Ὀδύσσεια, γ
 481-485):

Ἄν δ' ἄρα Τηλέμαχος περικαλλέα βήσετο δίφρον·
 παρ' δ' ἄρα Νεστορίδης Πεισίστρατος, ὄρχαμος
 ἀνδρῶν,
 ἐς δίφρον τ' ἀνέβαινε καὶ ἠνία λαζετο χερσὶ,
 μάστιξεν δ' ἐλάαν, τῷ δ' οὐκ ἀέκοντε πετέσθη
 ἐς πεδίον...

Ἐξυστερα ἡ ἀπαρίθμηση ποὺ κάνει ὁ Σικε-
 λιανὸς γιὰ τὸ παλάτι τοῦ Μενελάου:

Στοῦ Μενελάου τὰ δῶματα θ' ἀποξεχνιῶνταν σὸ
 καὶ σὸ λαμπρὸ χρυσάφι (χαλκὸ
 καὶ θά τηράγαν ἀσειστα, βυθίζοντάς τα σὲ βυθὸν
 ἀγύριστο στὴ μνήμη,
 τὰ κεχριμπάρια τὰ βαριά, τὸ φλῶρο ἢ τ' ἄσπρο
 τὸ ἱστορισμένον ἀσήμι (φίλντισι.

εἶναι στοὺς στίχους τῆς Ὀδύσσειας δ, 71-
 73 σὲ ὁμοία παράταξη, εἰπωμένη ἀπὸ τὰ
 χεῖλη τοῦ Τηλέμαχου στὸν Πεισίστρατο,
 σὲ στιγμὲς θαυμασμοῦ:

Φράζεο, Νεστορίδη, τῷ ἐμῷ κεχαρισμένῳ θυμῷ,
 χαλκοῦ τε στεροσπὴν καὶ δῶματα ἠχήμεντα,
 χρυσοῦ τ' ἠλέκτρου τε καὶ ἀργύρου ἠδ' ἐλέφαντος.

Κι' ὑστερα ἡ ἐμφάνιση τῆς Ἑλένης:

Στοχάζομεν, σὰ σκύβοντας στ' αὐτί, θά σοβλεγα
 φωνὴ χαμηλωμένη: ἴμ' ἀργὴ
 «κράτει τὰ μάτια σου, ὦ καλέ, γιὰτὶ σὲ λίγο θά φανεῖ
 στὰ μάτια μας ἡ Ἑλένη».

Ὁ Ὅμηρος στὴν Ὀδύσεια δ, 121-122
 τὴν παρουσιάζει ἔτσι, παρομοιάζοντάς τη
 καὶ μὲ τὴν Ἄρτεμη:

Ἐκ δ' Ἑλένη θαλάμοιο θυώδεος ὑφορόφοιο
 ἤλυθεν...

Εἶναι ἡ λατρεία τῆς Μορφῆς, αὐτὴ ἡ
 λατρεία ποὺ τόσο τὴν ξέρει στὰ ποιήματά
 του ὁ Κῆτης. Μὲ αὐτὴ τὴν αἰσθητικὴ προ-
 σήλωση στὴν καλλιέργεια τῆς μορφῆς ἀ-
 τένισε πρὸς τὴν τελειότητα. Ἡ «Ἑλληνικὴ
 ὕδρια» τοῦ Κῆτης ξεχειλάει ἀπὸ τὴν τάση
 αὐτὴ.

Ἡ Ἑλένη ἐδῶ εἰσάγεται ἀπὸ τὸν Σι-
 κελιανὸ ἐυλογώτατα, ἐπειδὴ ὁ Κῆτης ὡς
 μόνη ἐπιδίωξή του εἶχε τὸ αἶσθημα τοῦ
 καλοῦ. Ἡ Ἑλένη εἶναι τὸ ἀνθρώπινο κάλ-
 λος στὴν τελειότητά του. Ἐνσάρκωση τοῦ
 κάλλους θεωροῦσε ὁ Κῆτης τὴν ποίηση—
 κι' αὐτὴ ἔκανε φυσικὴ τὴ συγγενεία του
 πρὸς τὸ ἑλληνικὸ πνεῦμα. Καὶ κατὰ τοῦτο
 ὁ Κῆτης ἔχει σημεῖα ἐπαφῆς μὲ τὸν Σικε-
 λιανὸ: Καὶ στοὺς δυὸ κυκλοφορεῖ ὁ συν-
 δυασμὸς τοῦ κλασσικοῦ μὲ τὸ νεώτερο
 πνεῦμα.

Ἡ ζυγισμένη πορεία τοῦ ποιήματος
 ποὺ ξεκινάει ἀπόλυτα ἀπὸ τὸ σήμερα,
 κι' ἐπικαλεῖται ἀπλὰ τὸ παρελθόν, μέσα
 σ' ἕναν πρωτεῖσμό, φτάνει σὲ μιὰν ἰσορρο-
 πία, στὴν ὁποία τελειοῦται ἐλισσόμενον τὸ
 ποίημα.

Ἡ σύμβαση τοῦ κοινοῦ μέτρου δὲν ἀ-
 ναφαίνεται πουθενά. Ἡ λεπτομέρεια, τὸ
 κάθε μυστικὸ του, ποτέ δὲν εἶναι ἀσή-
 μαντα.

Ἡ ποιητικὴ ἀλήθεια ἀποβαίνει νόμιμη
 καθιέρωση. Ἐνα ἀπαραβίαστο ἐγὼ κάθε
 φορὰ σπρώχνει τὴν ἀτομικὴ βούληση στὴν
 ἐνιαία ἀντίληψη τοῦ κόσμου. Καὶ τότε ἡ
 αἰσθαντικότητα κατακτᾷ τὴ λογικὴ ἐνό-
 τητα ἀβίαστα καὶ τῆς ὑποτάσσονται ὄλα
 τὰ διδάγματα, τὰ φερμένα ἀπὸ τὸ δια-
 νοητικὸ, τὸ ἠθικὸ, τὸ καλλιτεχνικὸ πεδίο.

Ὁ λυρισμὸς τοῦ Σικελιανοῦ περνάει
 ἀνάμεσα ἀπὸ τὴ βιολογία κι' ἀπὸ τὴ συνεί-
 δηση, ξυπνώντας κι' ἐπιστρατεύοντας σὸ
 ποίημα τὰ πάντα, μὲ μιὰν εἰδολογικὴ ἐπα-
 φή, ποὺ τὴν καθορίζει ἕνα γενετικὸ ἀ-
 πλωμα.

Ὁ λόγος εἶναι συναρμολογημένος μὲ
 σοφία. Εἶναι ὁ λόγος ὁ ἐκλεκτικὸς, ποὺ
 δὲν φοβᾶται ἀπὸ τὸ πραγματικὸ βάρος τῶν
 ὄντων. Τὸ μονότονο, τὸ κοινότυπο, τὸ ἐ-
 παναλαμβανόμενον δὲν ἔχουν θέση στὰ
 ποιήματα τοῦ Σικελιανοῦ, στὰ ὁποῖα ἔχει
 συνταυτιστεῖ ἡ πυκνότητα μὲ τὴ διαύγεια.

Στὸν «Γιάννη Κῆτης» μιὰ πρωτοδημητ

ἔμπνευση τοῦ Σικελιανοῦ μᾶς διδάσκει πῶς ἡ λιτὴ ὁμορφιά εἶναι ἐκείνη ποὺ εἶναι ἀνεξάντλητη σὲ ἐσωτερισμό.

5. Γιὰ νὰ συνειδητοποιήσουμε τὴν «Ἀναδυομένη»—αὐτὸ τὸ λεπτὸ σὲ χάρη καὶ σὲ ρυθμὸ ποίημα—πρέπει ν' ἀναπολήσουμε γιὰ μιὰ στιγμή τὸν πίνακα τοῦ Ἀπελλῆ, ποὺ κοσμοῦσε τὸ Ἀσκληπιεῖο τῆς Κῶ, καὶ ποὺ παρίστανε τὴ θεὰ νὰ βγαίνει ἀπὸ τὴ θάλασσα, ἐνῶ τὸ μισὸ τῆς σῶμα ἦταν μέσα στὰ νερά.

Τὸ καλλιτεχνικὸ μυστικὸ τοῦ πίνακα αὐτοῦ ἦταν ὅτι ὁ ζωγράφος εἶδε τὸ σῶμα τῆς θεᾶς ἀνάμεσα στὴ διαφάνεια τοῦ νεροῦ. Ἀνάλογα, ὁ Σικελιανὸς παρίστανε τὴν Ἀναδυομένη Ἀφροδίτη ν' ἀνεβαίνει ἔως τὴν ἀγκαλιὰ τοῦ Ἥλιου. Ἰδίως ὁμοίως, πρέπει νὰ θυμηθοῦμε τὸν κλασσικὸ ἰδιόρρυθμο «Θρόνο τῆς Ἀφροδίτης», τὸ γλυπτικὸ ἔργο ποὺ σχετίζεται μὲ τὴ γέννηση τῆς θεᾶς.

Στὸ ποίημα ἡ σαφήνεια εἶναι μὲ τὴν ποιητικὴ γενίκευση, κι' ὄχι μὲ τὴν ἐννοιολογικὴ λεπτομέρεια. Αὐτὴ εἶναι ἡ ἑλληνικὴ κώπη, μὲ τὴ σημασία τῆς ἔννοιας τοῦ ἀπόλυτου ὡς αὐθυπόστατης μορφῆς.

Ἡ μορφή τῆς θεᾶς δὲν εἶναι εἰκονικὴ. Ἐξαιρέτως σύγχρονα ἡ ἐσωτερικὴ λάμψη. Ἔτσι, εἶδος καὶ ἦθος σημαίνουν τὸ ἴδιο, μέσα στὴν αὐτοτέλεια τοῦ ποιήματος. Στὸ ποίημα ἀναπνέει ἡ γυμνὴ ζωὴ, μαζὶ μὲ τὴν ὑπεραισθητὴ ἀλήθεια τοῦ κόσμου.

Δυνατότητα γιὰ τὴ γνώση τοῦ κόσμου χωρὶς θεωρητικὰ μέσα. Στὸ ποίημα τοῦ Σικελιανοῦ φορέας νοημάτων εἶναι ἡ ἴδια ἡ ψυχικὴ ἐνέργεια.

Ποιήματα, ὅπως ἡ «Ἀναδυομένη», ἀνακαλοῦν στὴ μνήμη μας τὸ μέτρο, ὅπως τὸ ζοῦσε ὁ ἀρχαῖος Ἕλληνας: ὡς ἔννοια πραγματικότητας καὶ ἀλήθειας. Γι' αὐτὸ εἶναι τόσο μακρὰ ὁ στεῖρος δογματισμὸς ἀπὸ τὸν ὁποιοδήποτε στίχο τοῦ Σικελιανοῦ.

Στὴν «Ἀναδυομένη», πνεύματα τοῦ καλοῦ, ἡ Κυμοθόη—ἡ θυγατέρα τοῦ Νηρέα καὶ τῆς Δωρίδας—καὶ ἡ Γλαύκη—ἡ μυθολογικὴ θεὰ τῆς θάλασσας ποὺ λαμποκοπάει—ἔρχονται στὴν ἐπίκληση τοῦ ποιητῆ:

Ἀδρες τρεχάτε· ὦ Κυμοθόη, ὦ Γλαύκη· ἐλάτε, πιᾶστε
τὰ χέρια ἀπ'τὴ μασκάλη, ἴμου

γιὰ νὰ μᾶς θυμίσουν αὐτὸ τὸ ἰδιαίτερο: ὅτι κάθε μετουσιωμένη ἰδέα εἶναι τὸ δέον μιᾶς πράξεως. Ἄν ἡ ἱστορία ἔχει ὡς σκοπὸ τὴν πραγμάτωση ἀμετουσιώτων ἰδεῶν, ὁ ποιητὴς μὲ τὸν μῦθο ζῆ τὸν σκοπὸ αὐτὸ ὡς ἀξία.

Καὶ ἡ «ἀξία» τὴν ὁποία ἐκφράζει τὸ ποίημα, τὸ τόσο ἀψηλάφητο, εἶναι ἀπτή: ἡ πληθωρικὴ χαρὰ τῆς ζωῆς, ποὺ ἐπιτυγχάνεται σὲ δυὸ διαπλατύνσεις: τοῦ ὀριζόμενου ποιήματος καὶ τῆς ποιήσεως γενικῶς.

6. Ἀπὸ τὰ 7 τετράστιχα τοῦ ποιήματος «Ἀχελῷος», τὰ 5 ἀναφέρονται σ' ἓνα ὄνειρο. Ἰδοὺ δύο στίχοι τοῦ πρώτου:

Πλημμύρα δ' Ἀσπροπόταμος, κι' ἐγώ, στὴν τρο-
καταμεσίς στημένος [μερὴ του ὄρη]

καὶ δύο τοῦ πέμπτου:

κι' ὄλο τῆς πλάσης τὸ ἔρσιό καὶ τῶν βουνῶν ἡ
στά σωθικά μου ἐχούθη. [λεβεντιά]

Τὸ ποίημα αὐτὸ χαρακτηρίζεται ἀπὸ τὸν ποιητὴ σὲ ὑπότιτλο: «Ὀνειρος». Ἀναφέρεται δηλαδὴ στὴ θεότητα τοῦ Ὀνειροῦ, ποὺ εἶναι ἀδελφὸς τοῦ Ὑπνου καὶ τοῦ Θανάτου, κατὰ τοὺς ἀρχαίους, κι' ἀκόμα ἀγγελιοφόρος τοῦ Δία στοὺς ἀνθρώπους τῆ νύχτα.

Ὁ Ὀμηρὸς τόσο χαρακτηριστικὰ τὸν ἀναφέρει (Ὀδύσεια, ξ 495):

θεῖός μοι ἐνύπνιον ἦλθεν ὄνειρος.

Ἐδῶ, στὸ ποίημα τοῦ Σικελιανοῦ, ἐξυπηρετεῖ τὸ ὄνειρο αὐτὸ τὴν ὑπερβατικὴ μεταφυσικὴ, ποὺ τόσο εἶναι οἰκεία στὸν Σικελιανό. Κι' ἀπὸ τὸ ὄνειρο σὲ ὄλη τὴν ποίηση τοῦ Σικελιανοῦ ἔχουμε τὴν ἰδέα τῆς ἐπιβιώσεως τῆς ψυχῆς σὲ χῶρο πέρα ἀπὸ τὸν αἰσθητό, ὁ ὁποῖος ἐπίσης κυριαρχεῖ στὰ ποιήματά του.

Πρέπει ν' ἀντιδιαστείλουμε τὸ «ὄνειρο» αὐτὸ ἐδῶ—κι' ὅπου ἄλλοῦ τὸ συναντήσουμε στὴν ποίηση τοῦ Σικελιανοῦ—ἀπὸ τὴν ὄνειροπόληση, ποὺ ἀνήκει στὴν αὐταπάτη τῆς φαντασιώσεως, καὶ ποὺ εἶναι ναρκιστικὴ ψευδαισθησία καὶ ματαιόπονος ρεμβασμός.

Τὸν ἑαυτὸ του τὸν παραβάλλει στὸ πρῶτο τετράστιχο τοῦ ποιήματος ὁ Σικελιανὸς μὲ «θεὸ ἐναντιωμένο». Τὴν εἰκόνα τὴ διαφωτίζουν τὰ δύο τελευταῖα τετράστιχα τοῦ ποιήματος, ποὺ ἀναφέρονται στὴν πάλη τοῦ Ἡρακλῆ μὲ τὸν Ἀχελῷο:

ὦ, πόσο μοῦ ἦταν τ' ὄνειρον ἀπὸ τὸν ἄθλο ἀδρότερο
τοῦ ἡμίθεου ποὺ στὸ χέρι
μὲ ταύρου ἀνάρπασε μορφή τὸν ποταμὸ ἀπ' τὰ κέρατα,
κρατώντας του καρτέρι,

καί, βάνοντας τὸ γόνα του στὸ διπλωτὸ του τράχηλο,
τοῦ σύντριψ' ἔτσι τὸ ἔνα·
κι' αὐτὸς ἐχούθηκε, τρελὸς τοῦ πόνου, μὲς στὰ πέλαγα,
μουγκρίζοντας ὀλοένα.

Εἶναι ἡ πάλη ποὺ τὴν ἀναφέρει ὁ Στράβων (c 458): «...Ὡς Ἡρακλέους καταπολεμήσαντος τὸν Ἀχελῷον τὸν Διαιανείρας γάμον, τῆς Οἰνέως θυγατρὸς...». Καὶ ὁ Διόδωρος (IV, 35): «...Τὸν Ἡρακλῆν πρὸς τὸν Ἀχελῷον συνάψαι μάχην ὁμοιωμένου τοῦ ποταμοῦ ταύρω...».

Ἰδίως ὁμοίως ὁ Σικελιανὸς στὸν δικό του ἀγῶνα μὲ τὴ φύση—τὸν Ἀχελῷο—ποὺ τὸν παρασταίνουν, τὰ 5 πρῶτα τετράστι-

χα, κι' ἀκόμα στὰ 2 τελευταῖα πού ζωντανεύουν τὸν ἀγῶνα τοῦ Ἡρακλῆ πρὸς τὸν ἴδιο ποταμό, εἶχε ὅπ' ὄψη του τὸ χορικό ἀπὸ τὸν Σοφοκλῆ (Τραχίνιαι, 907-522 κι' ἄλλου). Ὁ Ἀχελῷος ἀπὸ τὸ ἕνα μέρος «φάσμα ταύρου» καὶ ὁ Ἡρακλῆς ἀπὸ τὸ ἄλλο «τόξα καὶ λόγχαρ ρόπαλόν τε τινάσσων» περιπλέκονται σ' ἕνα θύμωμένον ἀγῶνα (517 κ.έ.):

τότ' ἦν χερός, ἦν δὲ τόξων πάταγος,
ταυρείων τ' ἀνάριγδα κεράτων·
ἦν δ' ἀμφίπλεκτοι
κλίμακες, ἦν δὲ μετώπων δλόεντα
πλήγματα, καὶ στόνος ἀμφοῖν.

Καὶ σὲ κατακλεῖδα: τί ἐκφράζει τὸ ποίημα «Ἀχελῷος» τοῦ Σικελιανοῦ; Τὴν ἀφθονία τῆς ἴδιας του ψυχῆς. Γιατί ὁ μῦθος ἐκεῖνος τῆς πάλης τοῦ Ἡρακλῆ πρὸς τὸν Ἀχελῷο, πού εἶχε ὡς ἀποτέλεσμα ν' ἀποσπάσει ὁ πρῶτος ἀπὸ τὸν δεύτερο τὸ «κέρας τῆς Ἀμαλθείας» καὶ νὰ τὸ δώσει στίς Ἑσπερίδες, κι' ἐκεῖνες στῆ θεότητα τῆς Ἀφθονίας, σ' αὐτὸ ἀπέβλεπε: στὴν ἐξεικόνηση τῆς ἀφθονίας, στὴν παράσταση τῆς πλησμονῆς.

Αὐτὸν τὸν πληθωρισμό, αὐτὴ τὴν καταπλημμύριση, τὴν αὐτάρκεια διαπιστώνει ὁ Σικελιανὸς στὸν ἴδιο τὸν ἑαυτὸ του μὲ τὸν ἀγῶνα του πρὸς τὸν πολύνερο ποταμό, τὸν θεοποιημένο στοὺς ἀρχαίους,—τὸν ἴδιο Ἀχελῷο, μὲ τὸν ὁποῖο πάλαιψε ὁ ἡμίθεος Ἡρακλῆς.

7. Συνέχεια τῆς διαθέσεως τοῦ ποιήματος «Πάν» εἶναι «Τὸ θεῖο ταξίδι». Εἶναι τὸ κατ' ἐξοχὴν ποίημα τῆς θαλασσογραφίας. Κατακτᾷ ὁ ποιητῆς, σάν τὸν θαλασσοπόρο, τὸ ἀπέραντο ὕγρὸ στοιχεῖο.

Σ' ἕνα ἀπὸ τὰ τετράστιχα τοῦ ποιήματος εὐρύνεται ἡ σκέψη μιᾶς «ἐλληνικῆς» ἀπεραντώσους. Ἡ θαλασσινὴ πατρίδα:

Μὲ κάθε ἐναντίον ἀνεμο, κάθε πνοή, σβιλάδα,
γαλήνη ἢ τρικυμιά,
σ' ἕνα χορὸν ἀθάνατο νὰ ζώσω τὴν Ἑλλάδα
μὲ μιὰν ἐπιθυμιά!

Ἰστορῆση κάποιων συναισθημάτων εἶναι ὄλο. τὸ ποίημα. Ὁ ποιητῆς βρίσκεται σὲ μιὰ τέλεια ἀρμονία πρὸς τὸν ἑαυτὸ του, θυμίζοντάς μας πῶς ἡ ποίηση εἶναι ἡ ἐντελέστερη τέχνη.

Τὸ ποίημα αὐτὸ θυμίζει τὸν Πάνα τῶν νεοπλατωνικῶν, πού τὸν θεωροῦσαν ὡς προσωποποίηση ὄλων τῶν φυσικῶν δυνάμεων. Εἶναι ὁ «Μέγας Πάν», ἐκεῖνος πού κάνει νὰ ξεκινάει ὀλόκληρη ἡ ψυχὴ σὰ μιὰ λαχτάρια:

Τὸν Πάνα, τέλος, νοιώθοντας τὸν ποντοπόρο ὡς μέσα
στὴ ρίζα τῶν φρενῶν.

Τὸ «ταξίδι» αὐτὸ εἶναι σκίρτημα τοῦ ποιητῆ, πού τὸ ὀρίζει ἕνας Διονυσιασμός.

Γιατί ἡ μυθολογία λέει πῶς ὁ Διόνυσος ἔδωσε τὸ ὄνομα Πάν στὸν Ἀρκαδικὸ θεό, πού ἦταν στὴ συνοδεία τοῦ Διονύσου καὶ συχνὰ ταυτίστηκε μὲ αὐτόν.

Μὲ τὸ «θεῖο ταξίδι» αἰσθανόμαστε τὴν ὕλη στὴ μυστηριώδη καταγωγὴ τῆς. Ὁ ποιητῆς μᾶς συμφιλιώνει μαζί τῆς, γιατί αὐτὸς τὴν εἶδε στὴ μαγικὴ τῆς ὄψη. Αὐτὸς ἔγινε ὁ πολίτης στὴ μυθικὴ χώρα τῶν θεῶν, πού δὲν εἶν' ἄλλη ἀπὸ τὴ φύση. Αὐτὸς μπόρεσε ἔτσι ν' ἀνακαλύψει κάποιες μυστικὲς ἰδιότητες στὴ φύση. Αὐτὲς πού μᾶς τὶς ἀποκάλυψε μὲ τὸ τραγούδιμα του.

8. Ἐρχόμαστε στὸν «Ὑμνο τοῦ μεγάλου νόστου». Ὁ μέγας νόστος ἡ ἐπιστροφή τοῦ ποιητῆ στὸν πρῶτον ἑαυτὸ του. Τὸ ποίημα, πού ἀνήκει στοὺς ἀστρικούς μύθους, τὸ διαλευκαίνει τὸ τελευταῖο του τετράστιχο:

Γιατί τὸ ξέρω· πῶς βαθιά κι' ἀπ' τὸ πηχτὸν ἀστρόφως,
κρυμμένος σάν ἀητός,
μὲ περιμένει, ἐκεῖ πού πᾶ ὁ θεῖος ἀρχίζει ζόφος,
ὁ πρῶτος μου ἑαυτός.

Ἡ πλήρης ταύτιση μὲ τὸν ζόφο, μὲ τὸ ἀξεδιάλυτο μυστήριο. Ἡ ὕψιστη νομοθεσία τῆς ζωῆς, πού πηγάζει ἀπὸ τὴ μεταφυσικὴ οὐσία. Μιὰ ψυχολογία πού δὲν προϋποθέτει λογικὴ καὶ διαλεκτικὴ πορεία.

Ἡ μεταφορὰ τοῦ ποιήματος εἶναι δανεισμένη ἀπὸ τὴν ἐπιστροφή στὴν πατρίδα τῶν ἡρώων τῶν Ἀχαιῶν. Ἐδῶ ἡ παλιννόστηση εἶναι ἀρχικώτερη. Τὸ ποίημα εἶναι παγκοσμιώτερο: ποίημα τοῦ ἑναστρου οὐρανοῦ. Ἐκεῖ πού εἶναι ἡ ἔδρα τῶν θεῶν. Μᾶς δίνει ὄλη τὴ σκηνογραφικὴ ἐντύπωση τοῦ οὐράνιου θόλου. Κέντρο εἶναι γιὰ τὴν Κοσμογραφία ὁ παρατηρητής. Ἐδῶ εἶναι ὁ ποιητῆς.

Ἄς θυμηθοῦμε ὅτι δὲν ἔχει ὕλικὴν ὑπόσταση ὁ οὐρανός. Ὁ ποιητῆς παίρνει τοὺς ἀστερισμοὺς μὲ τὰ ὀνόματά τους ἀπὸ τὴ μυθολογία, μὲ τὴ σχέση τοῦ σχήματός τους πρὸς τὰ δηλούμενα ὀνόματα. Προεκτείνει τὰ ὀνόματα αὐτὰ τῶν οὐρανίων σωμάτων, ἔτσι ὅπως τὰ συνυφαίνει μὲ τὴ μυθικὴ παράδοση:

Σάν ἀλικὴ ἡ Πανσέληνο στὰ κορφοβούνια ἀπάνω
προβαίνει ἀργή, τρανή...

Κυλᾶ φωτιές ὁ Ὠρίωνας· κι' ὁ Δίας εἶν' ἕνας θρόνος·
κι' ἡ Πούλια εἶναι φωλιά...

Πήγασος εἶν' ἀπέδιστος τοῦ λογιμοῦ μου τὸ ἄτι...

Ὅλες οἱ ἐκφράσεις διαλεγμένες: «Ἄλικη Πανσέληνο». Εἶναι ἡ «πλησιφαῆς» Σελήνη, πού φωτίζει τὴ γῆ ὄλη τὴ νύχτα.

«Κυλᾶ φωτιές ὁ Ὠρίωνας». Ἐκεῖ στὰ νότια τῆς Ἐκλειπτικῆς κυλάει δύο πρώτου μεγέθους καὶ πέντε δευτέρου μεγέθους μαζί, πλούσια σὲ φῶς, ἀστρα, μὲ τὴν ποι-

κίλια τῶν μύθων του, ἀπὸ τὴν Ἀρτέμιδα ἕως τὴν Ἡώ.

«Ὁ Δίας εἶν' ἕνας θρόνος». Εἶναι ὁ πλανήτης μὲ τὸ λευκὸ του φῶς. Ὁ ὀδηγὸς τῶν μυστηριωδῶν διαστημάτων γιὰ τοὺς Αἰγυπτίους. Θρόνο τὸν χαρακτηρίζει ὁ ποιητὴς ἀπὸ μεταφορὰ τοῦ θεοῦ Δία.

«Ἡ Πούλια εἶναι φωλιά». Τὰ ἑπτὰ ἀστέρια κοντὰ στὸν Ταῦρο, ποὺ ἀποτελοῦν μιὰν ἀστρική συστροφή. «Ὅλα μαζὶ τὰ βλέπει σὰν πουλιά ποὺ ἀνήκουν στὴν ἴδια φωλιά.

«Πήγασος ἀπέδιστος». Ὁ Πήγασος τοῦ οὐρανοῦ, τὸ τετράπλευρο ποὺ ἀπέχουν τ' ἀστρα τοῦ μεταξὺ τους, ἐδῶ παραβάλλεται μὲ τὸν λογισμὸ τοῦ ποιητῆ, ποὺ κι' οἱ δύο τους εἶναι ἀτιθάσσευτοι.

Μὲ τὴν προεκτάσει μᾶς παρουσιάζει ὁ ποιητὴς τὸ μυστήριον τῆς Νύχτας. Ἡ ζωὴ τοῦ διαστήματος ποὺ κατακτᾷ τὸν χρόνον. Αὐτοτελής δημιουργία ἢ ποιήσῃ του, ἀναζήτησε τὸ ἔπος τοῦ οὐρανοῦ. Λυριστὴς τῶν ἀστρῶν εἶναι ὁ ποιητὴς τοῦ «Ὑμνου τοῦ μεγάλου νόστου».

Στὴν Ὀρφικὴ Θεογονίᾳ, ἡ Νύχτα εἶναι θυγατέρα τοῦ Ἔρωτα, κι' ἔχει παιδιὰ τίς Μοῖρες, τὸν Οὐρανὸ, τὴ Γῆ καὶ τ' Ἄστρα. Εἶναι ἡ μητέρα λοιπὸν τῶν Ἄστρων—ἰδέα ποὺ ἐξατομικεῖται καὶ παίρνει περιεχόμενον. Στὴν ἐπιθυμία τῆς ὕλης δουλεύει μόνο ἡ ὕλική ψυχὴ. Τὸ φῶς τῶν ἀστρῶν, ὅπως τὸ ἐπικαλεῖται στὸ ποίημά του αὐτὸ

ὁ ποιητὴς τόσο συχνά, κρατεῖ τὰ μάτια ἀνοιχτὰ πρὸς τὸν οὐρανόν. Μὲ τὸ φῶς τους ὁ δρατὸς κόσμος δὲν πεθαίνει:

Τί πιά μὲ κράζει ἀμείλιχτη τοῦ νοῦ μου ἡ πάνοπλη ἤβη
πρὸς τ' ἀστρα ν' ἀνεβῶ...

Τῶν ἀστρῶν ἔχει ἀπάνω μου τὸ περιβόλι γείρει
κι' ὁ κρύφιος λογισμὸς...

Βροχὴ πεφτάστρια γύρω μου κι' ἀδιόκοπα σταλάζει
τὸ ἀπέραντο γοργά...

Ὁ ποιητὴς ἐδῶ ζῆ τὸ Ἀπόλυτο κατὰ τέτοιον τρόπο, ὥστε τὸ ἐγώ, ποὺ εἶναι ἄλλωστε καὶ λογικὰ πρῶτο, νὰ κυριαρχεῖ καὶ νὰ διδάσκει σύγχρονα ὅτι δὲν ὑπάρχει κόσμος χωρὶς αὐτὸ τὸ ἐγώ.

Οἱ ἴδιοι Ὀρφικοὶ περιγράφουν τὴ Νύχτα σὰ μιὰ δύναμη εὐεργετικὴ, γεμάτη ἀπὸ φιλία γιὰ τοὺς ἀνθρώπους, ποὺ μὲ μαντεῖες μεταβιβάζει τὴ σκέψη τῶν θεῶν. Οἱ στίχοι τοῦ Σικελιανοῦ δὲν τὸ ξέχασαν οὔτε αὐτό:

τοῦ πόθου ἢ μαντικῆ
φωτιά, καὶ γύρω μιὰ γενιὰ θεῶν συμμαζεμένη
μὲ κοίτας σκεφτικῆ.

Ἐκεῖνο ποὺ διαπιστώνουμε στὸ ποίημα εἶναι ὅτι πολλὲς διασπασμένες λειτουργίες τοῦ πνεύματος φέρνονται ἀπὸ τὸν Σικελιανὸ στὴν ἐνότητά τους. Μιὰ ματιὰ ποὺ συνενώνει ὄλους τοὺς ὀρίζοντες.

III

Ἀπὸ τὰ ποιήματα τῆς τελευταίας παραγωγῆς τοῦ Σικελιανοῦ δὲν λείπει ποτὲ ὁ ἀρχαῖος μῦθος. Ὅλο τὸ ποιητικὸ θέλημα τοῦ μύθου εἶναι κι' ἐδῶ ἀπλωμένο. Δὲν παύει ποτὲ νὰ μιλάει τὴ μυθολογικὴ γλῶσσα ὁ Σικελιανὸς μὲ τὴν ἐκλογή τοῦ μύθου, ὅπως τὴν ἔκαναν οἱ ἀρχαῖοι, π. χ. ὁ Πίνδαρος, ἢ οἱ τραγικοὶ ποιητὲς ποὺ τὸν μεταχειρίζονται στὰ χορικά γιὰ νὰ προχωρήσουν σὲ δραματικώτερες σκηνές. Στὴν οἰκονομία τοῦ κάθε ποιήματος τοῦ Σικελιανοῦ ὁ μῦθος εἶναι στοιχεῖο βασικώτατο. Ἐχει ὁμως ἐξαφανισθεῖ—καὶ συμβαίνει αὐτὸ σὲ ὅλα τὰ ποιήματα τοῦ Σικελιανοῦ κατὰ τρόπο ἀπόλυτο—κάθε ἴχνος κινδύνου παραδοξολογίας μὲ τὴν τόσο ἐκτεταμένη χρῆση τοῦ ἀρχαίου μύθου σ' αὐτά.

Μὲ τὴν αἰσθητικὴ του μνήμη ὁ Σικελιανὸς ἐκφράζει τὴ ζωὴ ποὺ τὸν κυκλώνει κάθε φορά, καὶ παρέχει ὅσα δὲν εἶναι πρὶν ἀπ' αὐτὸν εἰπωμένα. Γι' αὐτὸ καὶ τὸν ἀρχαῖο μῦθο τὸν ἀνακαλεῖ στὸ δικό του κλίμα, τὸν προωθεῖ στὴν ἱστορία τῆς πατρίδας του καὶ τῆς φυλῆς του.

Στὴν ποίηση τοῦ Σικελιανοῦ δὲν ἔχουμε τὴν ἀκίνητη μορφή, ἀλλ' ἐναλλάσσει ἀπειρία ψυχικῶν ἀποχρώσεων. Γι' αὐτὸ, στὰ

τελευταῖα του ποιήματα, πλάι στὸν ἀρχαῖο μῦθο, μεταχειρίζεται τὴν ἀλληγορικὴ γλῶσσα τοῦ συμβόλου, ποὺ ἔχει τόλμη μεγαλύτερη καὶ στοχασμὸ εὐρύτερο. Τὸ τέτοιο σύμβολο εἶναι αἰσθητὸ σημεῖο ἢ παράσταση, καὶ δημιουργεῖ ποίηση περισσότερο ἐσκεμμένη, χωρὶς νὰ ἀπωθεῖται φυσικὰ ὁ μῦθος.

Στὰ τελευταῖα του ποιήματα ὁ Σικελιανὸς μᾶς δίνει ὅλο τὸ πλάτος τῆς θυμικῆς φιλοσοφίας του, ποὺ ἀρχίζει κυρίως μὲ τὴ Δελφικὴ Ἰδέα καὶ δείχνεται στὰ κατοπιναῖα ποιήματά του, ἂν καὶ ποτὲ δὲν προσέλαβε—δὲν ἔπρεπε νὰ προσλάβει—ἡ θυμικὴ φιλοσοφία του τὴ συστηματικὴ ἐκθεση καὶ τὸν λογικὸ εἰρμό τοῦ πεζοῦ λόγου.

Στὰ πρῶτα ποιήματά του ὁ Σικελιανὸς τὸ περισσότερο τραγούδησε. Ἐκεῖ τὸν ὠδηγοῦσε τότε ἡ ἐνέργεια τοῦ ποιητικοῦ του ὀρμέφυτου. Μὲ μιὰν ἀνιούσα, κάθε φορά, διαβάθμιση προχωρεῖ ἀπὸ τὰ ὠραία σχήματα σὲ ὅλα τὰ γνωρίσματά τους, κι' ἀπ' αὐτὰ στίς λεπτομέρειές τους, χωρὶς καμμιάν ὑπερφόρτωση. Σὰν τὸν γλόπη τῶν ἀναγλύφων, διαμοιράζει ὁ Σικελιανὸς στὰ ποιήματά του αὐτὰ μιὰ σπάνια συμμετρία, ὅπου ἡ πλαστικότητα εἶ-

ναίεμφανής καὶ ἡ ἀνατομικὴ ὑποτύπωση τῶν μορφῶν εἶναι πάντα σὲ πλήρη ἀναλογία.

Ἀπὸ τὰ τελευταῖα ποιήματα τοῦ Σικελιανοῦ, ποὺ προχωροῦν ἀπὸ τὸν μῦθο στὸ σύμβολο, ἀναφέρουμε μερικὰ: Τὸν «Χορὸ τοῦ Πινδάρου» (1928) μετὰ τὴν ἠλύσια σιωπὴ, «Τὸ βρέφος» (1932) μετὰ τὴ μάχη τῶν Ἡλείων καὶ τῶν Ἀρκάδων, τὴν «Ἱερὰ Ὀδὸ» (1935) μετὰ τὴ Μάνα (Δήμητρα, Ἀλκμήνη ἢ Παναγία), τὴν «Κορφὴ τοῦ Νισύρου» (1937) μετὰ τὴ Βακχίδα, τὴ «Λιλίθ» (1937) ποὺ εἶναι ὀλόκληρο ἕνας συμβολισμὸς, τὴ «Μελέτη Θανάτου» (1939) μετὰ τὴν Ἥβη, τὸ «Μέγιστον Μάθημα» (1942) μετὰ τὸν Διόνυσο καὶ τὴν Ἀριάδνη, τὸν «Ἑλληνικὸ Νεκρόδειπνο» (1944) μετὰ τὸν Διόνυσο - Ἄδη, τὸν «Διόνυσος ἐπὶ λίκνω» (1945) μετὰ τὸν Διόνυσο καὶ τὸν Χριστό.

Δὲν πρέπει ἐξ ἄλλου νὰ παραλειφθεῖ

ὅτι στὴν ποίηση τοῦ Σικελιανοῦ τὸ σύμβολο εἶναι μετὰ τὴ σημασίαν τοῦ λόγου καὶ τῆς μυστικῆς πράξεως καὶ τῆς ἐνέργειας, ὅπως συμβαίνει στὶς μυστηριακὰς θρησκείας. Τὸ μυστήριον εἶναι στὰ ποιήματά του, ὅπως σ' ἐκεῖνες, ἄρρητο καὶ ἀπόκρυφο. Εἶναι ὁ μύστης, στὸν ὁποῖο ἡ λατρεία εἶναι προσιτὴ γιὰ τὰ ποιήματά του, καθὼς συμβαίνει στὶς μυστηριακὰς θρησκείας. Ἔτσι στὸν Ὀρφισμὸ μετὰ τὸν μυστικὸ χαρακτήρα του, ὅπως καὶ στὰ Διονυσιακὰ μυστήρια στὰ ὁποῖα ὁ μύστης ἐξομοιοῦται πρὸς θεό, καὶ στὰ Ἐλευσίνια στὰ ὁποῖα ἔχουμε ἀναπαράσταση τῶν περιπετειῶν τῆς Δήμητρας, παρουσιάζεται ὁ Σικελιανὸς μυημένος, ἕνας ἀληθινὸς Ἱεροφάντης ποὺ κάνει τὴν ποίησίν του μυστικὴ τελετουργία, ἱεροτελεστικὴ πρόσφορα.

IV

Τὸ Ὀρφικὸ στοιχεῖο στὴν ποίηση τοῦ Σικελιανοῦ ὑπῆρξε ἀφθονο. Εἶναι ἀναπόσπαστος ἀπὸ τὸ ἔργο του ὁ Ὀρφισμὸς, μετὰ τὴν ἀποψη τοῦ ἐνθουσιαστικοῦ καὶ τοῦ ἐκστατικοῦ στοιχείου, μιᾶς συνεχοῦς θεομαντείας. Ἡ ποίησίν του θαρρεῖ πῶς ἐκπηγάξει ἀπὸ τὸν χρῆσμό τῶν θεῶν, κατὰ τὴν ὀρφικὴ ἀντίληψη.

Ἄν ὁ Ὀρφέας εἶναι μυθολογικὸ πρόσωπο, ὅμως οἱ ἦχοι τῆς λύρας του καὶ σήμερα δονοῦν ὡς παράδοση. Τὸν ἥρωα καὶ τὸν ποιητὴ μαζί, τὸν ἰδρυτὴ τῶν μυστηρίων Ὀρφέα, αὐτὸν ζωντανεῖ στυλὸς στίχους του. Θ' ἀναφέρουμε πρῶτα πῶς τοῦ ἀφιέρωσε τὸν «Τελευταῖο Ὀρφικὸ Διθύραμβο» ἢ τὸν «Διθύραμβο τοῦ Ρόδου» (1932). Στὴν εἰσαγωγὴ ἐξηγεῖ ὁ Σικελιανὸς ὅτι «ἀπὸ τὰ μυθικὰ σύμβολα τῶν αἰώνων, ὁ Ὀρφισμὸς προχωρεῖ μετὰ τρία ὑποστατικά σύμβολα, τὸ Στάχυ, τὸ Κλήμα καὶ τὸ Ρόδο». Καὶ πιὸ κάτω: «Ὁ Ὀρφικὸς συμβολισμὸς—ποῦναι ὁ παγκόσμιος—ἀποκτὰ τὴν τέλεια ἐννοιά του, χάρις στὸ μεγάλο νόμο τῆς ἀναλογίας, ποὺ ἐπαναλαμβάνει μέσα ἀπ' ὅλους τοὺς βαθμοὺς κι' ἀπὸ τοὺς τύπους ὄλων τῶν ἀνθρώπινων πολιτισμῶν τις ἴδιες πάντα ἀπλές ἀλλ' ἀπεριόριστα γόνιμες Δημιουργικὲς Ἀρχές τῆς ἄρτιας Ζωῆς, τῆς ἄρτιας Γνώσεως καὶ τῆς ἄρτιας Τέχνης». Μιὰ ἀγαπητὴ φράση τοῦ Σικελιανοῦ, στὸν προφορικὸ του λόγο, ἦταν τὸ «Ὀρφαϊκὸν ὁμοούσιον». Ἀνήκει στὰ Fragmenta Orphica, καὶ τὸ ἔχει τὸ ἀπόσπασμα αὐτὸ ὡς προεισαγωγικὸ ρητὸ στὸν «Διθύραμβο τοῦ Ρόδου». Στὸ διαλογικὸ αὐτὸ ποίημα οἱ μαθητὲς τοῦ Ὀρφέα ἀποτελοῦν ἕνα ψυχικὸ σύνολο, ἐνῶ σὲ ὅλο τὸ μάκρος τοῦ διαλόγου ὁ Ὀρφέας ἀπλώνει τὴ μυστικὴ διδασχὴ του. Ἴδου κάποιες

λέξεις στὸ στόμα τοῦ ἴδιου τοῦ Ὀρφέα:

Κι' ἡ ὥρα τοῦ Ὀρφέα νᾶναι σὲ σᾶς, γιὰ πάντα,
ποὺ αἷμα καὶ πνεῦμα καὶ ψυχὴ καὶ σάρκα
καὶ λυτρωμὸς τεράστιος, θά σᾶς μπάξει
στὸν κύκλο, ὅπου κι' ἡ πίστη περισσεύει,
τί θᾶναι πίστη ἢ ἴδια ζωὴ, στὴ μέση
τῆς καρδιάς σας, γιὰ πάντα ἀναστημένη!

Ὁ Σικελιανὸς στὸν «Διθύραμβο τοῦ Ρόδου» ἀπλώσε σχεδὸν ὀλόκληρην τὴν ὀρφικὴν συμβολικὴν. Δὲν παύει σὲ ὄλους τοὺς στίχους τοῦ διαλογικοῦ αὐτοῦ ποιήματος νὰ τὸν παρουσιάζει, καθὼς προσφέρει στυλὸς μαθητὲς του τὸ πνεῦμα τῆς αὐτοβεβαιώσεως καὶ τῆς αὐτογνωσίας, τὴν ἀκτινοβολία τῆς βαθειᾶς σιωπῆς.

Πῶς ἀκριβῶς ὁ ὀρφικὸς συμβολισμὸς ἀνεβάζει στὴν κορυφὴ τῆς μυητικῆς κλίμακας, τὸ βλέπουμε στὴν τραγωδίαν τοῦ Σικελιανοῦ «Ὁ Δαίδαλος στὴν Κρήτη» (1943). Στὸν διάλογο τοῦ Δαίδαλου μετὰ τὴν Πασιφάη, γιὰ τὴν πρώτη, τὴ δεύτερη καὶ τὴν τρίτη Νύχτα τῆς μυήσεως, ἐπαναλαμβάνει ὁ ἀρχαῖος τεχνίτης, ἀπαντώντας σὲ σχετικὰς ἐρωτήσεις τῆς:

Μ' ἐμύησεν ὁ Ὀρφέας
στὴ Νύχτα αὐτὴν ἀπὸ καιροῦς...

Καὶ πιὸ κάτω:

Ὁ Ὀρφέας μᾶς εἶπε πάλι τ' ὄνομά της...

Τρεῖς ὀρφικοὶ ἀναβαθμοὶ εἶναι οἱ τρεῖς Νύχτες: ἡ πρώτη ἀφορᾷ τὴ σχετικότητα τῆς ἀνθρώπινης ζωῆς, ἡ δεύτερη ἀνάγεται στὴ συνεχῆ ἀναζήτησιν μετὰ τὴν ὁποῖα ὑψώνεται πνευματικὰ ἐπάνω ἀπὸ τὰ ὑλικά δεδομένα τῆς ζωῆς, καὶ ἡ τρίτη φέρνει μετὰ τὴν αὐτοσυνειδησία στὴν ὑψηλότερη ἀν-

θρώπινη ἀρετή, πού εἶναι ἡ Δικαιοσύνη.

Ὁ Ὀρφείας εἶναι γνωστό ὅτι ἐκόμισε στούς θρύλους του τή Μυθολογία τοῦ Ἄδη. Αὐτή πού ὑπάρχει συνεχῶς στά μεγάλα ἰδίως ποιήματα τοῦ Σικελιανοῦ, ἀλλά και πού δέν λείπει κι' ἀπό τά συντομώτερα. Ἡ Ὀρφική Κοσμογονία, μέ τόν αἰθέρα πού περικυκλώνεται ἀπό τό χάος και τή νύχτα, κι' ὕστερα τό φῶς πού διασχίζοντας τόν αἰθέρα φωτίζει τήν κτίση, τοῦ εἶναι οικειότατη. Τό ἴδιο γίνεται και μέ τήν Ὀρφική Θεογονία, πού πολύ τήν ἔχει ὑπ' ὄψη του στήν ποίησή του.

Τή θεουργική ἀνάταση τοῦ Ὀρφεία, πού ἐπεζήτησε νά ζυγνήσει τή θρησκευτική ψυχή τῆς Ἑλλάδας μέ τά ἀποκαλυπτικά στοιχεῖα τῆς ἀλήθειας, καθῶς μάς ἔχει παραδοθεῖ ὅτι ὁ λόγος του ἔμπαινε στίς φλέβες τοῦ ἑλληνισμοῦ μέ τή μύση, αὐτήν ἀκριβῶς καθρεφτίζει ὁ Σικελιανός στόν «Δελφικό Λόγο». Ἡ διδασκαλία τοῦ Ὀρφεία γιά τόν ἀγνό βίον ἐξ ἄλλου, γιά τή μακαριότητα μιᾶς ἄλλης ζωῆς, τόσο μάλιστα πού νά προβάλλεται ἡ μορφή του ἀπό τούς πρώτους χριστιανούς γιά νά συμβολισθεῖ μέ αὐτή ὁ Χριστός, βρίσκει συχνά ἀπήχηση στήν ποίηση τοῦ Σικελιανοῦ. Στόν «Δελφικό Λόγο», μιᾶ ἐσωτερική φωνή καλεῖ τόν ποιητή:

«...Ὅμοια γυρεύω ν' ἀνεβείς γερά και μετρημένα,
ἀν θές ἀλήθεια στήν κορφή ν' ἀνταμωθείς μ' ἐμένα».

*Ἐτσι εἶπε· και σά νᾶνοιωσα καλά τό τί ζητοῦσε,
καθῶς ὁ Ὀρφείας πού βλέποντας τόν οὐρανὸ κρατοῦσε

μιᾶ φούχτα χῶμα στό ἱερό του χέρι, ὅμοια δεμένα
σ' ἄρτιο ρυθμὸ ξεκίνησα τά βήματα ἀλλαγμένα.

Σέ ὄλο τό ἔργο τοῦ Σικελιανοῦ τό ὄρφικό πνεῦμα, πού ἐγκαθίδρυσε τή λατρεία τοῦ Δία στή Θράκη, πού δημιούργησε τά Διονυσιακά Μυστήρια, πού παρασκεύασε τήν ἑλληνική ἐνότητα στούς Δελφοὺς μέ τόν Ἀπόλλωνα, πού ἱδρυσε τή λατρεία τῆς Ἐλευσίνας, εἶναι διάχυτο. Ὁλος ὁ «Πρόλογος στή Ζωή» διαποτίζεται ἀπό τό πνεῦμα αὐτό. Μέ τόν Ὀρφισμό ὁ Σικελιανός μπαίνει στά βᾶθη τοῦ ἑλληνικοῦ μύθου, καθῶς θέλει νά βρεῖ στά σκότη τῆς προϊστορίας — στά 1300 π.Χ. τοποθετοῦν τόν Ὀρφεία — τήν ἑλληνική ἔκφραση τῆς πανάρχαιης αὐτῆς θρησκείας.

Ὁ Σικελιανός εἶναι ἕνας ὄρφικός, σάν ἐκείνους τούς γεμάτους θρησκευτική μυστικοπάθεια ποιητές. Τό τελετουργικό στοιχεῖο σέ κάποιες περιγραφές τοῦ Σικελιανοῦ πλουτίζεται ἀπό ἠθικές ἰδέες. Ὁ τρόπος, μέ τόν ὁποῖο εἰσάγεται στούς στίχους του ἡ ἐννοια τῆς συνεργίας τοῦ Θεοῦ, ὅπως διδάσκεται ἀπό τήν ἀπολυτρωτική θρησκεία τῶν ὄρφικῶν, εἶναι πολύ εὐδιάκριτος. Εὐκόλα γίνεται φανερό ὅτι ὁ Σικελιανός ἔχει τήν ἐπίδραση τῶν ὄρφικῶν δογμάτων. Στή «Δελφική Ἐνωση» (1932),

δταν χαρακτηρίζει ὡς «ἀγνά θεμέλια κάποιων πρώτων κοινωνιῶν» τίς Βεδικές Ἰνδίες, τήν ἀρχαία Αἴγυπτο κλπ., προσθέτει «ἰδίως τήν Ὀρφική Ἑλλάδα» (σελ. XI τοῦ προλόγου του). Και στό κείμενο τῆς ἴδιας μελέτης του, πού τή χαρακτηρίζει ὡς «ἕνα προανάκρουσμα», δέν παραλείπει νά τονίσει, δταν μιλάει γιά τόν Πλάτωνα, ὅτι σ' αὐτόν «καταστάλαξε τελειωτικά ἡ Ὀρφική και ἡ Πυθαγόρεια παράδοση» (σελ. 11). Ἐχει ὑπ' ὄψη του φυσικά, μεταξύ τῶν ἄλλων, ὅτι ὁ Πλάτων χρησιμοποίησε τίς ὄρφικές ἰδέες περί ψυχῆς, μέ κάποιες παραλλαγές βέβαια.

Στή συνέχεια τῆς ἑλληνικῆς παραδόσεως, στήν ὁποία δέν παύει ποτέ ν' ἀνατρέχει ὁ Σικελιανός, ἀναφέροντας τούς μεγάλους σταθμούς τῆς, πάντα στέκεται στόν Ὀρφεία. Στή μελέτη του «Ὁ Παλαμᾶς ἀσκητής και μύστης» (1936), ὅπου μιλάει γιά τήν αὐθεντική δημιουργική αἰσθαντικότητα και τήν τέλεια ἀσκηση ὡς κριτήριο, σημειώνει: «... Ἀρχινώντας ἀπ' τόν Μῦθο κι' ἀγκαλιάζοντας μαζί και κυκλικά ὀλόκληρη τήν Ἱστορία. Ἀφαιρέστε τή ἀπό τήν ψυχή ἑνός Τριπτόλεμου, ἑνός Ὀρφεία, ἑνός Προμηθέα, ... και νᾶστε βέβαιοι πῶς ἀφαιρεῖτε σύγχρονα στή σκέψη σας μ' ἐκείνη ὄλο τό νόημα τῆς ἀνθρώπινης ζωῆς». Στό μεταξύ ἀναφέρει τόν Πυθαγόρα, τόν Ἐμπεδοκλή, τόν Πλάτωνα κι' ἄλλους — στούς ὁποίους τά ὄρφικά δόγματα ἐπίσης ἐπέδρασαν — προχωρώντας ὕστερα και σέ πνευματικές κορυφές ἄλλων λαῶν — ἀπό ἄλλη σκοπιὰ θεωρούμενες.

Ἄς προσθέσουμε ἐδῶ ὅτι και στό ποίημα «Παλαμᾶς» (1943) σέ δύο στίχους ἀνακαλεῖ ὅμοια τήν ἑλληνική παράδοση, ἀρχίζοντας ἀπό τόν Ὀρφεία:

Ὀρφείας, Ἡράκλειτος, Αἰσχύλος, Σολωμός
τήν ἄγια δέχονται ψυχή τήν τροπαιοφόρα.

Στό ποίημά του «Διθύραμβος», πού γράφηκε στά 1913, δηλαδή 19 χρόνια πρὶν ἀπό τόν «Διθύραμβο τοῦ Ρόδου» (1932), ὁ ποιητής ἀπευθύνεται στήν Ἑλλάδα και ἀναπολεῖ τόν πατέρα τῶν μυστῶν, τόν Ὀρφεία, τόν ἀπαραμίλλο μουσικό, πού ἦταν προφητικός ὀδηγητής τῶν ἀνθρώπων μέ τό θέλημα τῆς μελωδίας:

*Ω Ἑλλάδα, ἀμβρόσιος ὁ καρπός, κι' εἶναι καρπός δι-
[κός σου!

Πασιχαρος, σάν Ὀρφικός ψαλμός, ὁ καθαρός σου!

Ὁλόκληρο κεφάλαιο τοῦ «Προλόγου τοῦ Λυρικοῦ Βίου» τό βαφτίζει ὁ Σικελιανός «Ἐρωτική ποίηση». Ἐκεῖ ἐννοοῦμε τό βᾶθος πού δίνει στά ποιήματά του αὐτά, πού στεγάζονται κάτω ἀπό τόν ὄρο αὐτό. Τά ποιήματα αὐτά τά ὑπογραμμίζει ὡς σταθμούς στήν ποίησή του, τούς ὁποίους θεωρεῖ «πότε διθύραμβικούς και πότε τραγικά ἐναγωνίους πρὸς τήν ὑπέρτατη ἀνάγ-

κη μιᾶς κοσμικῆς καὶ ἀκέραιης μεθέξεως ὁλόκληρου τοῦ εἶναι μὲ τὴν ἐρωτικὴ πνοὴ τοῦ Θεοῦ τῶν ζώντων». Θαρρεῖ κανένας ὅτι ἡ ποιητὴς προχωρεῖ ἀπὸ τὸν ἄκρατο ὑποκειμενισμό τῆς ἐρωτικῆς ποιήσεως πρὸς τὸν πολυνόητον ἐκείνον Ὀρφικὸ μῦθο τῆς ἀναζητήσεως τῆς Εὐρυδίκης, ποῦ εἶναι συμβολικώτατος, καὶ ὅτι ἀκόμα προεκτείνεται πέρα ἀπὸ τὸ ἀνάβασμα τῆς Εὐρυδίκης στὴ ζωὴ, ὑψώνοντας τὸν Ὀρφέα σὲ ἄγγελο, ποῦ θέλει νὰ ἀδηγήσει τοὺς ἀνθρώπους μὲ τοὺς καθάρμους καὶ τὶς λύσεις πρὸς τὸν ἐξαγνισμό τῆς ψυχῆς.

Θὰ σημειώσουμε ἀκόμα ὅτι μιὰ σειρά ἀπὸ 8 ποιήματά του, στὸν Γ' τόμο τοῦ «Λυρικοῦ Βίου», ὅπου πρῶτο εἶναι «Ὁ χορὸς τοῦ Πινδαροῦ» καὶ τελευταῖο τὸ «Ἀττικὸ», καὶ στὰ ὁποῖα συμπεριλαμβάνεται τὸ ἐλευσινιακὸ ἐκείνο ποίημά του «Ἱερά Ὁδὸς» — ἔχει τὸν γενικὸ τίτλο «Ὀρφικά».

Πρέπει, τελευταῖα, νὰ τονίσουμε ὅτι σὲ ὅλη τὴ διαδρομὴ τῶν μελετημάτων του ὁ Σικελιανός δὲν ἔπαψε ποτὲ νὰ υπογραμμίζει τὴν ἀπαράβλητη σημασία τοῦ μύ-

θου. Στὴν «Ἐλευσίνια Διαθήκη», ποῦ δημοσιεύθηκε σὲ συνέχειες (περ. «Τὰ Νέα Γράμματα», 1936), ὑποστηρίζει σ' ἓνα σημεῖο ὅτι καὶ ἡ Ποίηση ἔχει στὴ μοῖρα τῆς τῆ δικῆς τῆς ἐπανάστασι, δταν θέλει νὰ γίνῃ «ἀνώτατη ρυθμιστρία τῆς ἔννοιας τῆς ζωῆς» γιὰ νὰ προβάλλῃ τὸν ἀνθρώπο «ὡς ἐνότητα μαζὶ καὶ ὁλότητα, ὡς μονάδα καὶ πλῆθος». Καὶ γιὰ νὰ ἐπιτύχει αὐτὰ εἶναι ἀνάγκη «νὰ φέρῃ ἀπ' τὴν ἀρχὴ ὅλες τοῦ κόσμου τὶς ἀξίες στὸ σημεῖο ἀπ' ὅπου εἶχανε ποτὲ ἀναχωρήσει ἢ διασκορπιστεῖ, ὅλες μαζὶ τὶς παραδόσεις στὴν ἀρχέτυπη παράδοσι τοῦ ἀνθρώπου, ὅλους τοὺς Μύθους σ' ἓνα Μῦθο». Ἐπίσης, στὸν «Πρόλογο τοῦ Λυρικοῦ Βίου» (περ. «Νέα Ἑστία», 1942, τεύχ. 366) ἐξαίρει ὅτι γιὰ νὰ γνωρίσει τὴν ἐλληνικὴ παράδοσι στὰ οὐσιαστικὰ πνευματικὰ κεφάλαιά της, γιὰ νὰ τοῦ γίνῃ ἐσώτατο βίωμα, ἀναζήτησε ὅλα ὅσα «ἀνῆκαν στὴν ἀπώτερη ἀρχαιότητα ἢ προέρχονταν μεταγενέστερα ἀπὸ τὴν ὁμαδικὴ θρησκευτικὴ καὶ ψυχικὴ ζωὴ τοῦ ἐλληνικοῦ λαοῦ, ἀρκεῖ μονάχα ν' ἀντιφέγγανε στὴν ὄψη τους τὴν ἰσχυρὴ καὶ μυστικὴ ἀντιφεγγιὰ τῆς αἰωνιότητος τοῦ Μῦθου».

ΘΕΟΔΩΡΟΣ ΞΥΔΗΣ

